

انديشكده
رابطه بين الملل

استقلال كردستان و ويكرد همسايگان

محمد علي هژبري

استقلال کردستان و رویکرد همسایگان

محمدعلی هژبری (دانشجوی دکتری علوم سیاسی و پژوهشگر روابط بین الملل)

اندیشکده روابط بین الملل: منطقه خاورمیانه به دلیل تکثر هویت‌های قومی، مذهبی و نژادی و دولت - ملت سازی ناقص و ساختگی در تاریخ منطقه، همواره با چالش‌های متعددی روبه رو بوده است. در این میان در شرایط کنونی، دولت- ملت سازی در عراق و تحولات کردستان آن، متغیر مهمی برای تحولات آینده خاورمیانه محسوب میشود، چرا که هرگونه تغییر در وضعیت کردها در این کشور به صورت مستقیم بر کشورهای منطقه تأثیر میگذارد. کردها، بزرگترین قومیت بدون دولت در خاورمیانه، نزدیک به یک قرن است که برای داشتن دولت مبارزه می نمایند. ضعف و بحران ناشی از خلاء حضور دولت های منطقه در جغرافیای کردها، همیشه فرصتی برای آنها فراهم کرده تا با استفاده از این فرصت برای تحقق نوستالوژی دولت کردی تلاش کنند. قیام کردهای ترکیه در اوایل تاسیس جمهوریت و تداوم آن تا امروز، تاسیس جمهوری مهاباد در فضای جنگ جهانی دوم و درگیری در مناطق کردی پس از انقلاب اسلامی در کشورمان، تشکیل دولت فدرالی کرد پس از تحولات در عراق و ظهور قدرتمند کردهای سوری در معادلات منطقه در پی تزلزل دمشق، همگی نشان دهنده اراده مشترک کرد ها، در استفاده از فرصت ها برای رسیدن به استقلال بوده و می باشد.

امروز هم پیشنهاد برگزاری همه‌پرسی استقلال کردستان عراق در ۲۵ سپتامبر از سوی مسعود بارزانی با واکنش منفی بسیاری از کشورها مواجه شده است. تحولات کردستان سبب افزایش حساسیت دولتهای منطقه ای و فرامنطقه ای به مسئله کردها شده است.

الف- ترکیه و مساله استقلال:

به نظر می رسد به رغم برخی اعلام مواضع و ژست های مخالفی که مقامات ترکیه در قبال اعلام استقلال اقلیم کردستان می گیرند، اما در عمل به گونه ای دیگر رفتار می کنند. به عبارتی دیگر می بایست میان سیاست اعلامی و اعمالی ترکیه در قبال کردهای عراق تفاوت قائل شد. یکی از مهمترین تفاوت های میان ایران و ترکیه در سیاست خارجی به ویژگی انعطاف پذیری و توان چرخش در موضع گیری ترکها باز می گردد که بعضاً این ویژگی برای آنها فرصت سازی خواهد کرد. ترکیه اینک حضور بسیار پررنگ تری در اقتصاد اقلیم کردستان در مقایسه با ایران دارد و توان و میزان حضور شرکت های آنها قابل مقایسه با شرکتهای ایرانی نیست. سالهای گذشته بیشترین روابط ترکیه با کردهای عراق بوده است تا دولت بغداد و این مورد انتقاد دولت بغداد قرار گرفته است. قراردادهایی که در زمینه فروش نفت و سرمایه گذاری هایی که در این بخش بین ترکیه و کردستان شکل گرفته، از جمله مواردی است که دولت بغداد مورد انتقاد قرار داده و این مساله را در جهت تضعیف حاکمیت ملی عراق تلقی کرده است. در ارتباط با بحث همه پرسی سیاست اعلامی ترکیه ان است که عراق یکپارچه باشد، ترکیه مخالف برگزاری همه پرسی و جدایی کردستان است.

ترکیه می کوشد از طریق روابط نزدیکی که با حزب دموکرات بطور خاص و اقلیم کردستان بطور عام دارد، از توان و پتانسیل آنان برای مهار، کنترل و مدیریت کردهای متمایل به پ.ک.ک و چپگراها استفاده کند. این موضوع برای ترکیه هم در داخل مرزهایش و هم در شمال سوریه دارای اهمیت راهبردی است. مساله مهم دیگر برای ترکیه، وجود نفت و گاز قابل توجه در کردستان عراق است، امری که ترکیه می کوشد به بهترین نحو ممکن در راستای دستیابی به اهداف اقتصادی و صنعتی اش از آن بهره برداری کند. این عوامل و شرایط باعث می شود که کردستان برای ترکیه یک همسایه خوب به شمار رود!

با این تفاسیر و علی رغم روابط صمیمی با کردستان، ترکیه نسبت به استقلال طلبی کردها، اعتراض کرده است.

مولود چاووش اوغلو، وزیر خارجه ترکیه نصب پرچم اقلیم کردستان در کنار پرچم عراق در کرکوک و تغییر بافت قومی این منطقه را اقدامی اشتباه خواند و حمایت خود را از تمامیت ارضی عراق و سوریه اعلام کرد.

اخیرا در بیانیه پایانی نشست شورای امنیت ملی ترکیه درباره همه پرسی استقلال کردستان عراق آمده بود: «تصمیم مقامات اداره اقلیم کرد شمال عراق برای برگزاری همه پرسی استقلال به صورت حقوقی قابل اجرا نیست. این اقدام، یک خطای بزرگ است و نتایج نامطلوبی در پی خواهد داشت. حفظ تمامیت ارضی و اتحاد سیاسی عراق پیش شرط ایجاد ثبات پایدار، امنیت و رفاه در منطقه است.» با وجود این، مولود چاووش اوغلو وزیر امور خارجه ترکیه موضع متفاوتی از مقامات ترکیه نسبت به استقلال کردستان عراق نشان داد و از موافقت مشروط ترکیه با استقلال کردستان عراق خبر داد. چاووش اوغلو در گفتگو با تلویزیون TRT گفت: ترکیه به شرط تأمین امنیت ملی خود و عدم حضور مخالفانش در کردستان عراق، با استقلال اقلیم کردستان موافقت می کند.

لذا طی ۴۸ ساعت، دو موضع متفاوت از سوی مقامات ارشد ترکیه در قبال موضوع رفراندوم اقلیم کردستان منتشر شد.

این تضاد در موضعگیری باعث ایجاد گمانه زنی هایی در فضای رسانه ای شده است که این فرضیه که ممکن است میان دیدگاه اعلامی با اعمالی ترکیه در قبال تحولات اقلیم کردستان تفاوتی معنادار وجود داشته باشد! البته این مورد طی بیانیه ای از سوی وزارت خارجه ترکیه، تکذیب شد.

اگرچه اردوغان، بن علی بیلدیریم و چاووش اوغلو از عدم همراهی آنکارا با استقلال کردستان عراق سخن گفته اند اما افرادی چون اورهان آتالای (نماینده اردهان در مجلس ترکیه از حزب حاکم) و غالب انصار اوغلو (نماینده دیاربکر در مجلس ترکیه از حزب حاکم) با مساله رفراندوم همراهی کردند و با وجود آنکه اظهارات آنها مخالف صریح نظرات رهبران حزبی بود به رغم دیسپلین حزبی سنگینی که در موارد مشابه اعمال می شود مورد پیگیری قرار نگرفتند. اما مهم تر از این دو نماینده مجلس همچنین اظهارات دو تن از افراد بسیار تاثیر گذار و شناخته شده عراقی و ترک در این موضوع نیز مورد توجه مخالفان قرار گرفته است.

آیدین معروف(عضو شورای مرکزی جبهه ترکمان عراق و نماینده اربیل در مجلس عراق) که از عناصر تحت امر آنکارا در عراق به شمار می‌رود در جلسه اعلام برگزار
رفراندوم حاضر شده و پس از آن نیز در حمایت از رفراندوم بیانیه داده است.

ایلنور چئویک، عامل ارتباط ارتش ترکیه با پیشمرگان و رابط سازمان امنیت ترکیه با تشکیلات امنیتی بارزانی در سخنرانی خود در مرکز پژوهش‌های استراتژیک ترکیه
اذعان کرد: "اگر دولتی تشکیل شود ترکیه آن را بایکوت نخواهد کرد و در ادامه این مساله را مرتبط با افکار عمومی ۲۰ میلیون کردی دانست که در داخل مرزهای
ترکیه در حال زندگی هستند."

موضوع از این جهت مهم هست که ایلنور چئویک، دست فعال اردوغان در کردستان عراق به شمار می‌رود. او پیش از این هم اصلی‌ترین پل ارتباطی بین آنکارا و اربیل
بوده و خود دارای پروژه‌های عظیم اقتصادی در اربیل است. از چئویک به عنوان کسی که حقوق کارمندان بارزانی را از آنکارا می‌گیرد، یاد میشود.

البته حزب دموکراتیک خلق ترکیه، مهمترین مخالف حزب حاکم یعنی حزب عدالت و توسعه، حمایت بدون قید و شرط خود را از برگزاری همه پرسی اعلام کرده
است. "عثمان بایدمیر" سخنگوی حزب دموکراتیک خلق‌های ترکیه خطاب به رجب طیب اردوغان رئیس‌جمهور و در پاسخ به نشست اخیر شورای امنیت ملی ترکیه
اعلام کرد: «شما اگر خود را برادر کردها میدانید، چرا به خاطر استقلال طلبی، مردم و مقامات اقلیم کردستان عراق را تهدید می‌کنید؟... چیزی که برای شما مشروع است چرا
نباید برای کردها هم مشروع باشد؟ چیزی که برای شما حلال است، چرا برای کردها حرام باشد؟»

ب- جمهوری اسلامی ایران و مساله استقلال:

بعد از حمله آمریکا به عراق و تشکیل اقلیم کردستان، در ایران دو رویکرد به اقلیم وجود داشت؛ گروهی به خاطر ارتباط ایران با نخبگان کردستان عراق و نیز ریشه ایرانی
کردها و توجه به بحث ایران فرهنگی و تمدنی، با تشکیل اقلیم کردستان همراهی می‌کردند و معتقد بودند در صورت رسمیت یافتن اقلیم، ایران می‌تواند اقلیم را مجاب کند

تا از حجم آسیب‌هایی که گروه‌های معارض از این منطقه متوجه ایران می‌کنند، بکاهد و این تهدیدها را از بین ببرد. اما گروهی دیگر، از دولت می‌خواستند سیاست ترکیه را به کار ببرد. صرف نظر از این دو رویکرد، بعد از چندین سال از شکل گرفتن اقلیم، این منطقه نتوانسته یا نخواست به جلوی احزاب معارض و تجزیه‌طلب را بگیرد و رسانه‌های وابسته به گروه‌های سیاسی در اقلیم کردستان، از اقدامات گروهک‌های مسلح دفاع می‌کنند؛ امری که منحل حُسن همجواری است. از منظر اقتصادی هم اقلیم دارای وابستگی اقتصادی و ژئوپلیتیکی تمام به دول رقیب ایران است و این امر، سازگاری ژئوپلیتیکی بارزانی را با ایران به حداقل می‌رساند، به طور واضح، بارزانی نیاز اساسی به مسیر ترکیه برای دادوستد و فروش تنها منبع درآمدش {نفت} به اروپا دارد و این وابستگی، عملاً اقلیم را به برگ برنده ترکیه در قبال حتی کردهای سوریه و ترکیه تبدیل کرده است. کتاب‌های درسی اقلیم کردستان و تاریخ‌سازی وارونه‌ای که «پارت دموکرات» با هدف ایجاد نفرت از ایران پی‌ریزی کرده، خبر از بیشتر شدن تضاد منافع بین ایران و اقلیم می‌دهد.

رهبر انقلاب اسلامی در دیدار اخیرشان با حیدر العبادی نخست وزیر عراق در ۳۱ خرداد ۹۶ تاکید کردند جمهوری اسلامی از تمامیت و وحدت عراق حمایت می‌کند. این موضع از سوی بالاترین مقام کشور، حاکی از مخالفت با ایران هر گونه اقدام تجزیه طلبانه و استقلال طلبانه در عراق است. سخنگوی وزارت خارجه ایران نیز اقدام اقلیم کردستان در برافراشتن پرچم خود در کرکوک را مغایر قانون اساسی عراق خواند و آن را تنش‌آفرین نامید. متعاقب آن، وزارت خارجه منطقه کردستان عراق با انتشار بیانیه‌ای ضمن ابراز نگرانی از اظهارات سخنگوی وزارت خارجه ایران درباره تمامیت ارضی عراق گفت که اجازه مداخله به هیچ‌کس را درباره همه‌پرسی استقلال کردستان نمی‌دهیم.

مسعود بارزانی رئیس اقلیم کردستان عراق بارها اعلام کرده است که استقلال ما برای همسایگان خطری ندارد." ما ثابت کرده ایم که عامل ثبات هستیم. بنابراین کاری که ما از طریق یک همه پرسی انجام می‌دهیم، جلوگیری از این بی‌ثباتی در آینده است. ما می‌خواهیم احتمال هرگونه جنگ را در آینده از بین ببریم و برای رفع نگرانی‌های امنیتی عراق، ترکیه و ایران آماده ایم."

ایران طرح کردستان را ایجاد همسایه جدیدی بنام اسرائیل دوم میداند. چرا که کردستان همسایه اسرائیل هم خواهد بود. کردستانی که با اسلحه آمریکا و اسرائیل تاسیس می‌شود، اسرائیل دوم خواهد بود. روابط بارزانی و پ ک ک با اسرائیل همیشه استراتژیک بوده است. از لحاظ ایران، کردستان فراتر از خطر از دست دادن بخشی از خاک ساکنان کردهاست و به معنای در معرض خطر قرار گرفتن کل ایران است. اسرائیل با از میان برداشتن اردن، سوریه و عراق از طریق کردستان، همسایه ایران می‌شود.

ج- اسرائیل و مساله استقلال کردستان:

اسرائیل یکی از کشورهای منطقه خاورمیانه، سرزمین کوچک و باریکی است که به دلیل ماهیت تصنعی آن و ظهور این کشور از طریق اشغال سرزمین فلسطین توسط یهودیان و همکاری قدرتهای بزرگ، تنها از لحاظ جغرافیایی در منطقه خاورمیانه قرار گرفته و از لحاظ سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، از بدو تأسیس تاکنون در انزوا و محاصره دولتهای عرب و مسلمان بوده است. بنابراین، انزوا، آسیب پذیری و خلا مشروعیت بین المللی و منطقه ای، خطرات عمده ای بوده اند که همواره موجودیت اسرائیل را از ابتدای تأسیس آن تهدید نموده اند. بر این اساس، یکی از اولین و مهمترین اهداف اسرائیل در منطقه، تلاش برای خروج از انزوا و کسب متحدانی در خاورمیانه بوده است. در این زمینه، اسرائیل از یکسو از طریق سیاست تهاجمی و توسعه طلبانه درصدد مدیریت منازعات خود با اعراب برآمده و از سوی دیگر از طریق دکترین اتحاد پیرامونی، به دنبال توسعه حضور و نفوذ خود در منطقه بوده است.

اتحاد طبیعی اسرائیل و کردهای عراق، در واقع تداوم استراتژی امنیت ملی و سیاست خارجی اسرائیل در خاورمیانه برای خروج از انزوا و گسترش حضور در منطقه است.

کردستان بزرگ ایده موهومی مانند اسرائیل بزرگ است که در آن به جای شعار از نهر تا بحر، شعار از کوه تا کوه مطرح شده که محدوده کوه های توروس و آرارات تا کوه حمربین و تا دریای مدیترانه را در برمیگیرد.

بر این اساس روابط میان کردها به عنوان بزرگترین گروه قومی فاقد استقلال سیاسی در جهان و مؤثرترین جریان غیردولتی غیرعرب در خاورمیانه با اسرائیل، در راستای منافع اسرائیل تعریف شده است.

در طول جنگهای اعراب و اسرائیل نیز روابط کردها به رهبری ملا مصطفی بارزانی و دولت اسرائیل، همواره به عنوان اهرم فشاری علیه عراق و سوریه در منطقه مورد استفاده قرار میگرفت.

همچنین همکاری موساد و ساواک رژیم شاه، در ارسال سلاح و مهمات و آموزش نیروهای کُرد عراقی توسط اسرائیل در خاک ایران در راستای منافع مشترک سه جانبه ایران، اسرائیل و کردها برای مبارزه با رژیم صدام بود.

مسعود بارزانی، علیرغم انکار هرگونه ارتباط آشکار یا مخفی با اسرائیل، رابطه با اسرائیل را "نه جرم و نه تابو" دانسته و با این عنوان که "ما از عربها عربتر نیستیم" از امکان ایجاد ارتباط با اسرائیل و ایجاد کنسولگری آن در اربیل در صورت برقراری روابط دیپلماتیک از سوی دولت فدرال خبر داده است.

اسرائیلیها تلاش میکنند تا از لحاظ تاریخی، این مسئله را که کردستان سرزمین و خاستگاه ملت یهود است را به اثبات رسانند. از نظر آنان، یهودیان قبل از آنکه به سمت فلسطین بروند، در کردستان می زیسته اند و کردهای کنونی عراق نیز هم نژاد با اسرائیلیان هستند.

اسرائیل با افزایش ارتباطات با کردها و حضور خود در شمال عراق و کمک به استقلال آنان تلاش میکند تا عراق را به عنوان یکی از کشورهای عمده عربی تجزیه کند.

تجزیه عراق به معنای نابودی یا تضعیف یکی از دشمنان مهم اسرائیل در منطقه، افزایش توان بازیگری و نفوذ اسرائیل در خاورمیانه و تضعیف جبهه عربی در قبال روند صلح خاورمیانه و سیاستهای اسرائیل در منطقه میباشد.

با احتساب اینکه ۱۰ درصد نفت عراق در استان تمیم قرار دارد، سبب اهمیت کرکوک برای گروه‌های داخلی عراق و کشورهای منطقه شده است. این موضوع، از نظر اسرائیل نیز مسئله بسیار حیاتی و مهم تلقی می‌شود. بنابراین اسرائیل تلاش می‌کند تا با ایجاد روابط نزدیک با کردها و سرمایه‌گذاری در میداین نفتی کرکوک، به نفت این منطقه - که میزان آن در آینده با عملیات‌های اکتشافی جدید ممکن است تا ۴۵ میلیارد بشکه افزایش یابد - دسترسی داشته باشد. از سوی دیگر اسرائیل امیدوار است تا با ایجاد ارتباط با کردها و استفاده از اختیارات دولت محلی کردستان در قانون جدید نفت عراق، زمینه انتقال نفت این منطقه به اسرائیل، از طریق خط لوله کرکوک - حیفا که از سال ۱۹۴۸ تاکنون متوقف مانده است را به وجود آورد.

کردستان عراق یکی از سرمایه‌های غنی منابع آب در خاورمیانه است و در بحران آینده خاورمیانه (بحران آب) نقش مهمی در اجرای استراتژی اسرائیل در منطقه دارد. بنابراین کردستان عراق امکان دستیابی اسرائیل به دجله و فرات را به وجود آورده و با ایجاد کردستان بزرگ نیز کنترل منابع آبی خاورمیانه در اختیار اسرائیل قرار می‌گیرد. این مسئله از سویی به معنای تحقق آرمان نیل تا فرات اسرائیل می‌باشد و از سوی دیگر اهرم فشاری علیه دولت‌های منطقه به ویژه ترکیه، سوریه و عراق نیز محسوب می‌شود.

هرچند روابط ایران و کردهای عراق طی همه سال‌های اخیر خوب و رو به رشد بوده است، اما به نظر می‌رسد نسبت رشد این رابطه در مقایسه با ارتباط ایران با شیعیان عراق از روند کندتری برخوردار بوده است. در حقیقت اولویت تهران عمدتاً به احزاب شیعی اختصاص پیدا کرده است. در میان کردها هم روابط ایران با احزاب مختلف دارای وضعیت متفاوتی بوده است، یعنی حزب اتحادیه میهنی بیشتر در کانون توجه قرار داشته و تعامل با حزب دموکرات کمتر بوده و گاه رو به سردی هم بوده است. انگیزه‌های بالای ترکیه و هم‌کاری ایران باعث شده است تا آنکارا در شمال عراق دست بالاتر را از آن خود کند. امری که در تحولات آتی می‌تواند تاثیرگذار باشد.

بنظر می‌رسد کردهای عراقی در فردای استقلال و کردهای سوری در تحولات آینده با مدنظر قرار دادن مجموعه معادلات بین‌المللی، گرایش‌ات نظام سرمایه‌داری، موضوع راهبردی انرژی و آب، علایق مذهبی و نظام سیاسی کشورها (سکولار یا غیرسکولار)، از میان کشورهای منطقه، ترکیه و اسرائیل را انتخاب کنند.

۱. خنثی سازی تلاش اسرائیل برای همسان سازی نژاد کرد و یهود، با تأکید بر هویت ایرانی کردها.

۲. گسترش روابط با ترکیه و سوریه برای مقابله با نفوذ اسرائیل در منطقه و روابط با ترکیه.

۳. تأکید بر هویت ایرانی کردها و منافع اقتصادی همکاری آنان با ایران از طریق ایجاد بازارهای منطقه ای و تعامل با همزادهای کرد در ایران.

۴. تأکید بر همکاری کردها و شیعیان در کنار سنیها در ساختار سیاسی عراق، عدم مداخله آشکار در مسئله کرکوک و تأکید بر حفظ استقلال سیاسی و تمامیت ارضی عراق یا تمرکز درآمدهای نفت در دولت مرکزی براساس قانون نفت عراق.

۵. ارائه طرحهایی مانند انتقال نفت کرکوک به مناطق کردنشین ایران برای جلوگیری از ظهور خط لوله نفت کرکوک به حیف.

بدین ترتیب ایران میتواند علاوه بر کاهش هزینه پمپاژ نفت جنوب به شمال کشور، زمینه گسترش تعاملات کردستان عراق با ایران و همچنین بهبود اوضاع اقتصادی و رفاهی کردهای ایران را به وجود آورد.

لذا همزمان باید تلاش برای جلوگیری از گسترش روابط اسرائیل و اقلیم، در اولویت بوده و زمینه وابستگی هر چه بیشتر اقلیم و گروه های کردی (از ابعاد مختلف تجاری، سیاسی) به ایران و خاصه استانهای همجوار فراهم شود.

برای تهیه محصولات به فروشگاه اندیشکده مراجعه کنید

www.irthink.com

تلفن مرکز یخش: ۰۹۱۲۵۶۴۵۴۶۳

پست الکترونیکی: irtt.ir@gmail.com

www.irthink.com

